

Ольга СУЛИМ

© 2004

САМОСТІЙНА РОБОТА, ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Серед розмаїття мов на європейському континенті найрозповсюдженішими є п'ять, це – англійська, німецька, французька, італійська та російська. Кожна мова має свій лінгвальний статус та лінгвокраїнознавчу специфіку, залежно від історичного шляху, який вона пройшла в процесі формування. Для сучасної Європи характерними є дві основні лінгвістичні тенденції: підтримка етнічних та національних мов як джерел духовного збагачення і засіб інтеграції різних країн, націй, культур і, звичайно, мов для формування майбутнього спільного європейського ареалу.

Звідси і випливає основна мета навчання та вивчення іноземної мови, суть якої полягає у формуванні та розвитку здібностей та умінь використовувати іноземну мову, як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Рух до зазначеної мети ґрунтується на взаємодії комунікативного соціокультурного та лінгвокраєзнавчого пластів мови для використання їх у процесі міжкультурного спілкування та різноманітних сферах життєдіяльності.

Важливу роль при цьому відіграє формування комунікативної компетенції, що являє собою комунікативні умінь здобуті на основі мовних знань і навичок. Мається на увазі вміння не тільки правильно сформувати лексико-граматичний матеріал, але й адекватно відтворити його лінгвокраєзнавчу специфіку.

Чимало уваги приділялося цьому у спільному проєкті Європейського Союзу і Ради Європи. Його основними принципами є:

лінгвістичне розмаїття – як ключовий елемент культурної спадщини Європи та її майбутнього;

вивчення навіть не дуже поширених мов задля розуміння культури інших народів, засвідчуючи цим повагу до них;

культурне розуміння – як одна з багатьох можливостей, що їх дає вивчення мов: людина, котра вмє розмовляти іноземною мовою, більше здатна до активного способу життя;

запровадження принципу вивчення мов упродовж усього життя [4, 12-16]

Таким чином, процес вивчення іноземної мови характеризується формуванням умінь і навичок використання мови відповідно до мотивів, мети і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях, що є комунікативною компетенцією. Мовна компетенція базується на формуванні знань одиниць мовлення і правил їх утворення, тобто знань про систему мови.

Дуже важливу роль у вивченні іноземної мови відіграє формування комунікативної компетенції, складовими частинами якої є мовленнєва, мовна та соціокультурна орієнтація.

Розвиток та збагачення соціокультурної компетенції може відбуватися на базі сформованої мовленнєвої та мовної компетенції, оскільки на цьому етапі йдеться про засвоєння автентичного матеріалу через лексичну, граматичну, фонологічну та орфографічну призми іноземної мови. Лише за таких умов відбуватиметься ефективне засвоєння відтворення та аналіз відповідного матеріалу.

Соціокультурна площина охоплює такі два види компетенцій, як країнознавча та лінгвокраїнознавча, тобто студенти мають на базі мовної компетенції здобути певні країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання:

країнознавчі знання – це знання історії, географії, економіки, державного устрою та культури країни;

лінгвокраїнознавчі знання – знання особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування. При цьому слід константувати, що швидкість та якість формування комунікативної компетенції у значній мірі залежить від рівня сформованості навчальної компетенції.

Наскрізною лінією процесу вивчення мови слід вважати мовленнєві вміння, формування яких неможливе без оволодіння мовним матеріалом (фонетичним, лексичним, граматичним). Але лише знання мовного матеріалу не може забезпечити формування мовленнєвих умінь, необхідні ще й навички володіння цим матеріалом для породження і розпізнавання інформації. Мовленнєві навички є складовою частиною мовленнєвих умінь. Формування мовленнєвої компетенції нерозривно пов'язане з соціокультурними, країнознавчими знаннями.

Процес вивчення іноземної мови є багатограним і має комплексний характер. Його ефективність залежить від рівня знань викладача та вміння їх доступно і цікаво передати, від спроможності та готовності студентом сприймати ці знання, а також не менш важливішим від уміння студента самостійно закріплювати, поглиблювати та розширювати знання у тій чи іншій ділянці. Усе це на перший погляд видається і зрозумілим, і доступним, і потрібним. Однак, не завжди студент вміє правильно змодельювати та ефективно організувати свою самостійну працю над іноземною мовою. Адже, чим швидше студент зрозуміє, що самостійна робота – це не вивчення сказаного викладачем чи написаного у підручниках і довідниках, а синтез раціонального зерна із усього цього, що й у результаті може визначитися як здобуті знання.

За таких умов можна стверджувати, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, в результаті власних логічних висновків, думок та узагальнень будуть насправді міцні і належатимуть йому. Звичайно, що свою позитивну роль відіграє почутий чи побачений матеріал під час його викладання у навчальному процесі; однак якщо цей навчальний матеріал окрім цього опрацьовується власноручно, самостійно та виконуються завдання, то рівень його засвоєння сягає максимальної поділки. Це пов'язано також і з тим, що в процесі самостійної роботи дуже плідно та ефективно активізується логічна, навчально-пізнавальна та творча діяльність студента.

Самостійну роботу можна кваліфікувати як особливу форму навчальної діяльності спрямованої на випрацювання індивідуально-специфічного механізму здобуття знань, вмінь та формування відповідних навиків. У кожному окремому випадку цей механізм матиме цілу низку специфічних особливостей, зміст яких, залежить від кругозору, базових знань, інтелектуального рівня і навіть сили волі студента. Тому ми не ставимо собі за мету подати уніфіковану схему функціонування механізму самостійної роботи студента, лише намагаємося окреслити базові принципи його змісту.

Навчальний процес, у якому функціонує комплексний механізм вивчення іноземної мови, можна умовно розділити на два етапи: засвоєння матеріалу в результаті безпосередньої участі викладача чи учителя, який забезпечує дидактично-методичний зміст заняття, та на самостійну роботу, що частково виконується студентом чи учнем у цьому процесі, однак здебільшого припадає на індивідуальну роботу над мовою. І.І.Левіна, наприклад вважає, що самостійна робота – “це форма навчальної діяльності

учнів (студентів), у процесі якої вони планують роботу, здійснюють самоконтроль, коригують хід і результати її виконання. Ця робота може виконуватися як за завданням викладача, так і за власним задумом учнів і, як правило, без безпосередньої допомоги вчителя, але за його керівництвом” [1].

Самостійну роботу часто трактують і як мету. Як приклад можна назвати дослідження О.Г.Мороза, у якому самостійну роботу визначено як набуття вмінь і навичок самоосвіти [2]. Погоджуючись із цим О.Т.Тимченко зауважує, що самостійна робота “може служити також і іншій меті, зокрема розвитку певних мовленнєвих умінь і навичок, збагаченню знаннями тощо, чому повинна сприяти не тільки спеціально організована самостійна робота, а й уся система навчальної роботи” [3, 64-68].

Отже, система навчальної роботи містить у собі вивчення мови під керівництвом учителя чи викладача та не менш важливіший продовжуючий етап – самостійне опрацювання відповідного матеріалу, теми чи напрямку, що викристалізовується студентом (учнем) в процесі самостійної роботи. Зміст об’єкта вивчення бере свій початок у засвоєному матеріалі поданому викладачем під час заняття. Якщо ж студент у результаті здобутих знань від викладача чи прочитаного матеріалу за вказівкою викладача одержує бажання глибшого пізнання тієї чи іншої істини, тоді можна вважати, що викладач досяг своєї педагогічної мети. У даному випадку йдеться про поєднання двох рушіїв самостійної роботи: зовнішньоорганізаційних і внутрішньопсихічних. Синхронна взаємодія вказаних чинників забезпечує успіх самостійної роботи. Це пояснюється тим, що асоціативне поле кожної людини в силу своїх параметрів спричинює виникнення певних формальних моделей механізму самостійної роботи. Вони можуть знаходити своє вирішення у результаті глибокого вдумливого читання, швидкого читання з відповідними записами, діагонального перегляду та схематичного зображення прочитаного, порівняльного аналізу матеріалу із коштацією диференційних ознак, аж до вивчення напам’ять найважливішого. З огляду на це, викладач у процесі самостійної роботи мав би відігравати лише роль порадики, створюючи сприятливі умови для спрацювання тих психофізичних чинників процесу мислення студента, які найкраще б дозволяли охопити формальний бік того, що вивчається і засвоїти його зміст.

Організація в такий спосіб самостійної роботи студентів означає створення умов для розвитку умінь планувати, реалізовувати, моделювати та вносити корективи у свою діяльність. Студент, який усвідомив, що самостійна робота – це один із найкращих способів перетворити внаслідок осмислення та логічних висновків здобуту інформацію у свої знання, швидко та ефективно зростатиме інтелектуально. Не менш важливим є вміння реалізовувати здобуті знання, тобто вміти їх із пасивного володіння перевести у логічно активну діяльність.

Таким чином, самостійна робота сприяє реалізації її основних функцій. До них згідно із твердженням А.В.Соколова, І.І.Драча, І.А.Ісаєвої відносимо такі: пізнавальну, самоосвітню, прогностичну, коригуючу та виховну [5, 189].

Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисципліни.

Самоосвітня функція – це формування вмінь і навичок, самостійного їх оновлення і творчого застосування.

Прогностична функція є вмінням студента вчасно передбачити й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання.

Коригуюча функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність.

Виховна функція – це формування самостійності як риси характеру.

Самостійна робота студентів як один із основних способів оволодіння навчальним матеріалом сприяє і допомагає організувати власну самоосвіту, вміння повному підходити до вирішуваних питань, пізнавальну і розумову активність та самостійність, здатність до творчості.

Вивчаючи іноземну мову під керівництвом викладача, та закріплюючи, удосконалюючи і розширюючи свої знання студент повинен вчитися творчо мислити. Цей процес вимагає значно більше зусиль, аніж просте переказування прочитаного. Навики творчого мислення мають розвивати цікаво підібраний матеріал та відповідно методично складені вправи. Завдання повинні формувати вміння пов'язані з майбутньою професією учителя, викладача чи перекладача іноземної мови. З огляду на це автентичні тексти лінгвокраїнознавчого змісту є тією мовною і мовленнєвою субстанцією, яка максимально сприяє формуванню сучасного спеціаліста вищої кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Левина И.И. Опытнo-экспериментальная разработка методики самостоятельной работы учащихся на уроке при изучении педагогических дисциплин. Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – М., 1971.
2. Мороз О.Г. Шляхи забезпечення наступності у самостійній навчальній роботі учнів середньої загальноосвітньої школи і студентів вузу. Автореф.дис. ... канд.пед.наук. – К., 1971.
3. Тимченко О.Т. Самостійна робота як дидактична категорія // Педагогіка і психологія. – К., 2001. - № 3-4. – С. 64 – 68.
4. Токменко О. Мови в професійній освіті: ключові концепції. Іноземні мови в навчальних закладах.- Вип. 3. – Київ,2003. – С.12 – 16.
5. Соколов А.В. Організаційно-методичні засоби самостійної роботи студентів у ВЗН I – II рівня акредитації // Педагогіка і психологія. – К., 2 (19) 1998. - С. 189.